

Pian-chip ê ôe

Sit-khì Bó-gí Sè-kài ê Tâi-ôan Gín-á

-Tiông-sí Iù-jî ê Bó-gí Kàu-iòk

Koeh Hong-ian, Tēⁿ Si-chong, Tiuⁿ Hòk-chū

Bó-gí Kàu-iòk tī Bó-gí Ūn-tōng jîn-sū ê chhian-hōi bān-kiò liáu-āu, chóng-sng pài-jip-khì Káu-nî it-kōan kàu-iòk lāi-bīn ê pit-siu khò-thêng. Tùi 2001 nî khai-sí, sió-hák 1 nî kàu 6 nî múi chit lé-pai ài pit-sóan 1 kàu 2 tiám-cheng bó-gí khò-thêng (Hō-ló, Kheh-ka, Gōan-chū-bīn-gí sóan chit ê pit-siu). Che sī Tâi-ôan kàu-iòk-sú tiông, chiap-sòa “Jīn-sek Tâi-ôan” khò-thêng ê sit-si, lēng-gōa chit ê tiông-tōa ê lí-thêng-pi. Tùi thōan-thóng gí-giân kap bûn-hòa ê pǒ-chûn kap hoat-iông ē ū tiông-tōa ê kòng-hiàn. Siu-jiân sī án-ne, kui-ê Tâi-ôan ê bó-gí kàu-iòk iû-gōan bô chù-ì tiòh chòe tiông-iàu ê chit só-chāi, iā tiòh sī iù-jî ê bó-gí kàu-iòk. Ē-bīn thê chhut 2 ê sit-chāi hoat-seng ê lē, ē-sái khòaⁿ chhut bûn-tê ê giâm-tiông-seng.

Khó--ka ang-á-bó chhut-sin i-seng sè-ka, chin ū Tâi-ôan ì-sek, pēng-sò 2 lâng seng-òah tui-tâm lóng ēng Tâi-gí. In-ūi in 2 lâng khang-khòe bô êng, chit ê gín-á 4 hòe í-chêng hōi tòa tī chháu-tē ê gōa-má piàn. Múi chit ê pài 6, lé-pai chhōa--tng--lâi, Gín-á chin kó-chui chin gâu kóng-ōe. Ē thiaⁿ Tâi-gí, kóng Tâi-gí; thiaⁿ bô Hōa-gí, iā bē hiáu kóng. Kap pē-bú kóng-ōe ēng Tâi-gí, thiaⁿ tiòh Tâi-gí-koa ē tòe teh haiⁿ. chit chōan khui

tiân-sī, tú-á ē khòaⁿ Tâi-gí hoat-im ê “Pili Tâi” pò-tē-hì. Pát ê Hōa-gí ê bàng-kah, gín-á chiat-bók lóng bē-hiáu khòaⁿ. Gín-á khòaⁿ liáu siuⁿ chē thâi-lâng pàng-hóe ê pò-tē-hì, àm-mî koh ē chò ok-bāng. M̄-koh sui-bóng Tē-4-tâi pîn-tō chiap-kīn 100 tâi, gín-á ài khòaⁿ koh khòaⁿ ū ê Tâi-gí gín-á chiat-bók, 5 ki chéng-thâu-á sng ē chhut--lâi. Bô sím-mih sóan-tek. Só-í Gín-á iû-koh sī seng-khu bih tī chím-thâu āu-piah, thâu thàm chhut-lâi thau khòaⁿ. 4 hòe pòⁿ í-āu Gín-á chhōa tng-lâi ka-kī chiàu-kò, jít--sí sàng khi “iû-chí-ian”. Bô kàu pòⁿ nî, bô koh kóng Tâi-gí, bô koh thiaⁿ Tâi-gí-koa, liân “Pili Tâi” iā bô khòaⁿ--lōh. Sím-chì tui Pē-bú kóng-ōe mā khai-sí ēng Hōa-gí. Pē-bú koh án-chóaⁿ ēng Tâi-gí kap Gín-á kóng, i iû-gōan bô ài kóng. 4 hòe í-chêng hit ê bó-gí liàn-tng, kó-chui khó-ài ê bó-gí gín-á án-chóaⁿ to chhōe bē tng--lâi.

Koeh--kà hu-hū 2 lâng chòe-kin hòng-khì Bí-kok ê hó thâu-lō tng-lâi Tâi-ôan Tâi-hák kà-chheh. In ū chit tui Tâi, Eng, Hōa 3 siaⁿ-tòa ê siang-seⁿ-á. In kap pē-bú ê tui-ōe siong-tong chhū-bī. “Kó-koh ká my Barbie iông pháiⁿ--khì.” “Mé-meh **gó chhó-sô** si-si” tēng-tēng, 3 chióng gí-giân chhap-lām sú-iông ê chêng-hêng.

Sui-jiân ū-sī hō lāng sa lóng bô, m̄-koh siông-sè kā thia", in só kóng ê ôe chin hū-háp "phó-phiàn-sèng ê gí-hoat (Universal Grammar): Èng-kai iōng tōng-sū ê só-chāi bē ēng miâ-sū; chú-sū kap siū-sū mā bē chhòng m̄ tiòh--khì. Kìⁿ-tiòh in ê chhin-chiâⁿ pêng-iú tiāⁿ-tiāⁿ hō in chhòng-chō--chhut--lâi ê bí-biāu giân-gí lâi chhiò kah bák-iū lâu, pak-tó thiaⁿ. Tng-lâi Tâi-ôan liáu-āu in-ūi khang-khòe bô êng, kā Siang-seⁿ-á sàng khì iū-chí-ián. Chiah 3 kò gòeh, ū chit jít Má-mah kiò chiáh-png, Cha-pó gín-á hiông-hiông kā Má-mah kóng, "Ma-ma *nī suor toh hóa pū tóe, pú ñng suor* "chiáh-png", iáu suor "chho-fóan"ⁿ. Má-mah thiaⁿ chit ē kiaⁿ chit tiòh, m̄ng i ū siáⁿ m̄-tiòh, i tap kóng lâu-sū kóng..ê. Pē-bú khòaⁿ m̄ sī pān-sè, kóaⁿ-kín chhōa chhōa--tng-lâi. Má-mah kā khang-khòe sī sī--leh tí chhù kò gín-á. Pē-bú bô siūⁿ beh hō gín-á khì kō-nóa tiòh hit chióng "Tâi-gí m̄-tiòh, Hōa-gí khah sī tiòh" ê tan-it, pài-gōa, koh hong-pì ê bûn-hòa.

Iù-jī sī án-chóaⁿ su-iàu bó-gí kàu-iòk? Kín 20 tang lâi, Tâi-ôan in-ūi keng-chè hoat-tián, siā-hōe piàn-tōng, lú-sèng tē-ūi thê-seng, tãi-to-sò ê ka-têng sī ang-á-bó lóng ū chōan-chit ê khang-khòe. Siàu-liân-lāng ūi tiòh kang-chok ê su-iàu iā tùi chng-kha chhian-sóa kàu tó-chhī, bô koh kap pē-bú tóa chò-hóe. Chit chióng bô a-kong a-má, pē-bú siang sin-súi ka-thêng ê chêng-hêng, éng-hióng siông tōa..ê chiū sī iù-jī kàu-iòk. Ū iù-jī ê ka-têng lóng ài

kā gín-á ê kàu-iòk khang-khòe pau hō "pau mū", thok-jī-só (TJS), á-sī iū-chí-ián (ICI). M̄-koh TJS kap ICI ê kàu-iòk khiok-sī Tâi-ôan kàu-iòk tiōng chòe hō lāng khòaⁿ-khin ê pō-hūn. Hiān-chhú-sī ê TJS kap ICI chiong kàu-iòk "chhài-gē-hòa" (才藝化), bók-tek sī beh hō hák-seng ē-sái "piáu-ián" bó-chióng kī-lêng. In tī gí-giân kàu-iòk téng siông kài tiōng-iàu ê chò-hoat, chiū-sī kiông-tiāu "chiáⁿ-im", ūi tiòh beh hō múi chit ê iù-jī ē-thàng kóng "phiau-chún", bô Tâi-ôan-khiuⁿ ê Pak-kiaⁿ-gí.

Chit chióng chhō-si tùi iù-jī ê bó-gí òh-tit, sīm-chì ti-kak ê hoat-tián, chō-sêng bô-hoat-tō bán-hōe ê siông-hāi.

Bó-gí òh-tit tùi iù-jī lâi kóng, sī chit chióng chū-jiân ê lêng-lèk. Iáh chiū-sī kóng iù-jī chiong só òh--tiòh ê gí-giân, háp-chiáⁿ chò in náu-sîn-keng(NSK) òah-tang chū-jiân ê tit-kak(intuition), jiân-āu iōng chit khoán tit-kak lâi kiàn-lip in tùi chiu-ūi sè-kài ê ti-kak(perception). Che tiòh-sī gí-giân-hák-kài só kóng ê gín-á gí-giân òh-tit ê "Thian-hù ká-soat"(Innateness hypothesis). Chí-iàu hō in sek-tong ê gí-giân chhi-kek, bô su-iàu tèk-sū ê hùn-liân, iù-jī tiòh ē-sái òh-tit bó-gí hòk-cháp ê kui-chek kap gí-hoat, chìn chit pō hêng-sêng liáu-kái sè-kài ê ti-kak ki-chhó. M̄-kú chit ê lêng-lèk ū nî-kí ê hân-chè, chhiau-kòe koan-kiân ê nî-kí, gí-giân òh-tit ê thian-hù lêng-lèk tiòh sòng-sit.

Gí-giân Hák-ka chheng-hó chit ê hiân-siōng hō chò “Koan-kiān nî-kí ká-soat” (Critical-age hypothesis). Che chiū-sī ūi sím-mih gí-giân-hē ê hák-seng beh òh chit ê gōa-kok gí-giân hiah nih khùn-lân, á-nā gín-á teh òh bó-gí hiah nih kán-tan.

Bí-kok ū chit ê choan-bûn gián-kiù î-bîn ê gí-giân kap NSK òah-tāng ê koan-hē. Chit ê gián-kiù hoat-hiân 3 hòe î-bîn kàu Bí-kok ê lāng, i teh kóng Eng-gí ê sí, NSK òah-tāng kap Bi-kok pún-thó ê lāng bô cheng-chha. M̄-kú nā sī 8 hòe chia hiah î-bîn kàu Bí-kok ê lāng tiòh ū bêng-hián ê chha-piát. Chit ê gián-kiù ká lán kóng, Tâi-ôan hiân-chhú-sī ê iù-jī kàu-iòk kòe-tō kiông-tiāu “gí-giân chhâi-gē-hòa” ê Hôa-gí “chiàⁿ-im hùn-liân”, hi-seng tiòh chū-jiân, háp-gí ê bó-gí hák-síp khôan-kéng. Tī chit khoán teng-tâⁿ ê kàu-iòk tiâu-kiāⁿ ē-kha, gín-á m̄-nā bô tī koan-kiān nî-kí chín cheng kiàn-lip bó-gí ê chài-tiāu, koh chìn chit pō hù-bîn lâi éng-hióng NSK òah-tāng ê tit-kak kap tui chiu-ūi sè-kài ê ti-kak. Éng-hióng chân-bīn siong-tong tōa. Sió-hák í-āu sui-bóng ū bó-gí kàu-iòk lâi “pó phòh bāng”, m̄-kú koan-kiān nî-kí hit ê ñg-kim sí-kī í-keng kòe, thài bān--lah.

Bák-chêng Tâi-ôan iù-jī kàu-iòk ê lēng-gōa chit ê tiōng-tiám sī Eng-gí kàu-hák. Chha-put-to só ū ê ICI lóng seng-chheng in ū teh si-hêng siang-gí kàu-hák. Ū chit kóa pē-bú iā tam-sim nā-chún sít-hêng iù-jī ê bó-gí kàu-iòk ē éng-hióng Eng-gí ê hák-síp. Kī-sít gí-giân hák-ka í-keng chai-iaⁿ háp-gí ê bó-gí

kàu-iòk hō gín-á sèk-sāi jîn-lūi gí-giân ê “phó-phián ê gí-hoat”. In nā koh chài chiap-chhiòk lēng-gōa chit ê gí-giân ê sí-chūn, ē-sái jú kín lâi chiáng-ák kī-tiong ê gí-hoat kui-chek, hák-síp gōa-gí tiòh jú ū hâu-lút. Gín-á m̄ ē-sái thau-kòe bó-gí lâi òh tiòh jîn-lūi gí-giân ê “phó-phián sèng gí-im”(universal phonetics), chìn chit pō èng-iōng tī in teh òh thiaⁿ kap òh kóng gōa-gí ê sí-chūn. Só-í hák-síp bó-gí, chòat-tui bē éng-hióng hák-síp Eng-gí, tian-tó ū pang-chān hák-síp ê hâu-kó.

Góan chú-tiūⁿ Tâi-ôan bó-gí ê kàu-iòk tek-khak ài tui iù-jī kàu-iòk chò khí. Bó-gí kàu-iòk m̄-sī ká bó-gí tòng-chò chit ê kho-bák lâi ká, m̄ bô èng-kai tòng-chò chit hāng chài-gē lâi hùn-liân. Bó-gí èng-kai sī su-seng hō-tōng ê gí-giân, sī gín-á-phōaⁿ lâi-té tui-ōe ê gí-giân. Tiāⁿ-tiòh ài chù-tiōng kiàn-lip chū-jiân, sek-tòng ê bó-gí khôan-kéng, phōe-iáng iù-jī tui bó-gí ê ì-ài kap hêng-chhù, tiōng-kiàn pē-bú tui bó-gí kàu-iòk ê chù-tiōng kap sìn-sim, ū tiòh āu-lâi ê sió-hák, tiōng-hák, tãi-hák gián-kiù-só ê gí-giân kàu-iòk khak-lip kian-kiông ê ki-chhó. Án-ne chia hū hoat-tō thê-seng Tâi-ôan bó-gí tī Tâi-ôan siā-hōe ê tē-ūi kap sú-iōng ê phó-phián-hòa, lâi tát-sêng Tâi-gí bûn-gē hòk-heng ê bók-phiau.

Siōng-kài kù-thé ê chhō-si sī só ū ICI chit pòⁿ ê su-seng hō-tōng sí-kan èng-kai ēng Tâi-ôan bó-gí chìn-hêng. Īa chiū sī kóng Tâi-gí èng-kai sī gín-á thiaⁿ kò-sū ê gí-giân, chhiūⁿ-koa ê gí-giân,

